

LAPSET AMMATTIAUTTAJALLA — PUHUMISEN VELVOITE JA VASTARINTA

Ian Hutchby *The discourse of child counselling*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company 2007. 144 s. ISBN 978-90-272-1860-5.

Psykoterapeuttiset kohtaamiset ovat tulleet keskustelunanalyttisen tutkimuksen kohteeksi viimeisen kymmenen vuoden aikana. Tutkimuksen piiriin on tullut monia terapiasuuntauksia, yksilö- ja perheterapiaa, aikuis- ja lapsiasiakkaita. Tällä kentällä esiintyy myös brittisosialogi Ian Hutchby tutkimuksellaan avioero-perheiden lasten auttamiseen tähtäävistä terapiakeskusteluista (*counselling*) lontoolaisessa perheneuvontakeskuksessa. Käännän termin *counselling* tässä »terapiaksi», kun »ohjaus» ja »neuvontakaan» eivät tunnu sopivilta. Kyse on suhteellisen lyhytkestoisesta keskusteluavusta, jossa pyritään tukemaan lasta oletetussa vaikeassa tilanteessa ja autetaan häntä käsittelemään tunteitaan.

Hutchby on keskustelunanalyysin moniottelija, joka on runsaan artikkelituotantonsa ohella julkaissut monografioita ja oppikirjoja. Hutchby tekee suhteellisen perinteistä institutionaalisen vuorovaikutuksen keskustelunanalyttistä tutkimusta, jonka hän määrittelee sosiologiseksi perustutkimukseksi. Hän ei siis innostu keskustelemaan sellaisista keskustelunanalyysin rajoja kauemmas työntävistä kysymyksistä kuin keskustelunanalyysin tulosten suhteesta tutkitun ammattikäytännön tavoittelemiin tuloksiin taikka muun tietämyksen tai aineiston kytkemisestä vuorovaikutusta koskeviin havaintoihin. Hän pitää pikemminkin pieteetillä kiinni etnometodologisesta perusargumentista: keskusteluntutkija tutkii »miten»-kysymystä agnostikon positiosta ja jättää muut kysymykset sivuun. Hutchbyn tutkimusaineisto perustuu ääninauhoitteisiin, joten hänen tutkimuksensa

eivät myöskään etene multimodaalisen vuorovaikutuksen tai monimutkaisten semioottisten järjestysten suuntaan.

Hutchby korostaa lasten konkreettisten elämäntapojen empiiristä tutkimusta. Kirjan alussa hän asemoi analyysiään suhteessa lapsuuden tutkimukseen ja korostaa niin sanottua kompetenssinäkökulmaa. Lapsen eivät ole vain toimenpiteiden ja kasvattamisen kohteita vaan arkitodellisuutensa tuottajia; heitä tulee siten tarkastella kompetentteina eikä automaattisesti tarkastella heidän kompetenssiaan rajallisena tai vajeena.

Jos sovitaan, että tutkittavia henkilöitä tarkastellaan etnometodologisen hengen mukaisesti sosiaalisen todellisuutensa konstruujina, silloin heidät määritelmällisesti nähdään myös kompetentteina toimijoina. Tällöin saadaan esille tärkeitä asioita. Löydetään päättelyitä, tulkinnan muodostumisen periaatteita, käytäntöjä, keinoja sekä niiden vaihtelua. Institutionaalisen toiminnan osapuolet voivat kuitenkin itse aktiivisesti orientoitua kompetenssi-, tietämys- tai valtaeroon. Tämä asia jää pohtimatta, jos se kuitataan ainoastaan viittaamalla kompetenssia korostavaan »lapset toimintansa tuottajina»-ajatukseen. Sosiaalisen toiminnan tilanteista rakentumista tutkivan etnometodologisen tutkimuksen ei tarvitsisi ohittaa kysymystä vallasta, epistemisestä epäsymmetriasta tai kompetenssieroista. Onhan Hutchby itsekin tämän osoittanut (esim. Hutchby 1996).

Kirja on sujuva ja analyysit uskottavia. Hutchby kirjoittaa oivaltavasti ja osoittaa tässäkin kirjassa kykynsä löytää tutkimastaan institutionaalisen kontekstista sen toiminnallisen punaisen langan. Tästä

syystä onkin harmillista, että Hutchby ei jostain syystä kirjassaan juuri keskustele muun terapiavuorovaikutuksen tutkimuksen kanssa. Kun suuri osa kirjan tuloksista on julkaistu aiemmin artikkeleina, kirjan anti jää hieman toivomaani laihemmaksi. Materiaalin kokoamista kirjaksi olisi mielestäni puolustanut keskustelun laajentaminen ja syventäminen.

LAPSET TERAPIASSA JA TUTKIMUKSEN KOHTEENA

Hutchby asettaa tehtäväkseen tutkia niitä keinoja, joilla lasten ajatukset avioeroperheen ongelmista saatetaan terapiatilanteissa esille ja joilla heitä asetellaan keskustelussa toimijoiksi. Hutchby haluaa tutkia myös keinoja, joilla lapset käsittelevät kokemustaan sekä heidän keinojaan joko asettua yhteistyöhön tai vastustaa terapeutista agendaa, johon heitä kutsutaan. Jälkimmäinen vaihtoehto osoittautuu keskeiseksi. Kirjassa painottuvat vastarinnan käytännöt, mikä kieltämättä antaa tutkittavasta työstä hieman värittyneen kuvan.

Kirjan keskeisin anti on mielestäni kolmessa empiirisessä luvussa 4–6: näissä Hutchby vastaa asettamiinsa tutkimustehtäviin. Luvussa kolme kuitenkin pohditaan ensin, muodostaako nauhurin läsnäolo aineistoa pilaavan ongelman. Luku on otsikoitu »From ethics to analytics», eettisistä kysymyksistä analyttisiin kysymyksiin (vrt. Speer ja Hutchby 2003). Hutchby vastustaa ajatusta, että nauhurin läsnäolo tekisi aineistosta vähemmän autenttista. Sen sijaan hän ehdottaa, että olisi tutkittava toimijoiden orientoitumista nauhuriin ja muutettava tämä analyttiseksi kysymykseksi. Luvun sisältönä on tapausanalyysi, joka näyttää, kuinka nauhurin läsnäolo topikalisoidaan terapeutin ja lapsen välisessä keskustelussa ja miten terapeutti taitavasti käyttää lapsen puheenvuoroja ja tarkkail-

tavana olon tematiikkaa terapeuttisten tavoitteiden läpiviemiseksi. Tämä analyysi ei tietenkään ratkaise kysymystä, mitä vaikutusta nauhoittamisella tilanteeseen on ja miten tätä vaikutusta pitäisi ymmärtää. Hutchby kääntää huomion niihin tilanteisiin, joissa osallistujien havaitaan orientoituvan nauhoittamiseen eli hetkiin, jolloin he topikalisoivat nauhurin läsnäolon.

Olisin toivonut luvun selvempää kytkemistä kirjan teemoihin. Miten nauhoittamisen problematiikka liittyy juuri lasten terapiaan tai asiakkuuteen — vai liittyykö mitenkään? Entä miten nauhurin läsnäolo voi olla merkittävä asia juuri psykoterapeuttisten tilanteiden keskusteluanalyysille? Esimerkiksi psykoterapian vaikutavuutta tutkivan Helsinki Psychotherapy Study -projektin tutkimushaastattelussa potilaat saattavat kohdella heistä kerättävää aineistoa (nauhoitteet ja lomakkeet) keskustelussa näkyvästi »katseena», jonka alaisena he raportoivat voinnistaan ja osoittavat tietävänsä, että heidän kuvauksensa tullaan myöhemmin lukemaan sitä vasten (Vehviläinen ja Lindfors 2005). Psykoanalyysiä puolestaan ei vuosikymmeniin päästy nauhoittamaan juuri siksi, että toimijat (tai ainakin analyttikot) pitivät nauhuria vahvana läsnäolona ja osapuolena tilanteessa. Sen ajateltiin täten vakavasti häiritsevän analyysiprosessia, jonka erityisyys on potilaan ja analyttikon välisessä, muilta suojatussa ja erityisellä tavalla säännellyssä vuorovaikutussuhteessa. Psykoanalyttisiä kohtaamisia on kuitenkin sittemmin päästy tutkimaan myös nauhoitteiden varassa (esim. Peräkylä 2004; Vehviläinen 2003; Forrester ja Reason 2006). Ilmeisesti ne analyttikot ja potilaat, jotka sallivat nauhoituksen, päättivät itse kohdella nauhurin läsnäoloa resurssinaan ja käsitellä sen tuottamia tunteita materiaalina potilaan mielen tutkimisessa.

Varsinainen eettinen ongelma ei kuitenkaan katoa aitous-argumentin kumoamisen

▷

avulla. Kun tutkitaan toteutuvaa, ainutker-
taista vuorovaikutusta, keskusteluntutkijan
on helppo ajatella, että nauhurin läsnäolo
ei pilaa aineistoa. Se vain muuttuu toisen-
laiseksi — sinänsä aidoksi — tilanteeksi.
Nauhoitettavaa tilannetta tulisi siis tutkia
tilanteena, jossa nauhuri ja tutkijoiden
läsnäolo ovat potentiaalisina osapuolina.
Toisaalta keskusteluntutkijat tietävät myös,
että valitsemme ja muotoilemme sanotta-
vamme sen mukaisesti, keitä on kuulijoina.
Miksiäpä nauhuri ei silloin voisi vaikuttaa
toimintaan? Nauhurin läsnäolon eettinen
ulottuvuus ei kuitenkaan ole vain mahdol-
linen aitouden tärvely. Nauhuri voi häiritä
tai kiusata toimijoita, eli tuottaa heille ko-
kemuksellista haittaa.

KYSYMISEN KÄYTÄNNÖT PSYKOTERAPIAN DILEMMOJA RATKOMASSA

Hutchby kuvaa oivaltavasti terapeutin työ-
tä Charles Goodwinin (1994) termin *pro-
fessional vision* avulla. Psykoterapeutin
ammattitaidon ytimessä on eräänlainen
terapeuttinen havaintokyky, etsivä katse.
Tämä katse seuloa havaintomateriaalista
(asiakkaan kertomat ja kertomatta jättä-
mät asiat, asiakkaan ilmentämät tunteet
tai asennoituminen jne.) ammatillisesti
oleellisia asioita eli terapiatyön kannalta
kiinnostavia kohteita (*therapeutic objects*).
Ne ovat esimerkiksi tunnelmaisuus ja ris-
tiriidan tai muunlaisen mielen dynamiikan
kuvauksia.

Asiakkaan kannalta psykoterapioita ja
sen sukuisia auttamiskäytäntöjä määrittää
puolestaan puhumisen vaatimus. Psykote-
rapeutti ei voi työskennellä ilman asiakkaan
tuottamaa henkilökohtaista materiaalia.
Tavallisimmin tämä materiaali on nimen-
omaan puhetta välittömässä vuorovaikutuk-
sessa ammatillaisen kanssa. Lapsiasiakkaan

kanssa työskentelevä terapeutti kuitenkin
voi usein kohdata vastarintaa: lapset eivät
eri syistä lähde puhumaan kysymysten vii-
toittamiin suuntiin. Kirjansa luvussa neljä
Hutchby käsittelee terapeutin keinoja hou-
kuttaa lasta puhumaan. Hän nojaa Doug-
las Maynardin (1991) tutkimustuloksiin
medikaalisen vuorovaikutuksen piirissä
käytetystä lääkärin diagnostisen uutisen
valmistelusta kysymyssarjalla. Hutchby
kuvaa kysymyssekvenssin käyttöä lasten
puhuttamisen keinona, tapana yrittää nos-
taa esiin aiheita, joiden kautta lapset saa-
taisiin kertomaan terapeuttisen agendan
mukaisista tunteista tai ristiriidoista. Kun
lapset ovat enimmäkseen vastahakoisia,
terapeutti joutuu käytännössä tuottamaan
johtopäätöksiä ja jatkokehittelyjä itse eh-
dottamistaan asiantiloista. Kovin työläältä
vaikuttaakin terapeutin tehtävä seuloa esiin
lapsen »oma tarina» ainakin näiden otteiden
perusteella.

Luvun lopussa Hutchby tekee tärkeän
huomion, että kysymyssarjojen käyttö lap-
sen puhuttamisen tapana ratkoo ammattiin
liittyvää perusristiriitaa. On houkuteltava
lasta puhumaan erilaisista vaikeista tai
arkaluontoisista asioista, joiden oletetaan
myllertävän hänen mieltään, ja nostettava
tämä näkökulmana fokukseen ja työsken-
telyn alaiseksi. Toisaalta on vältettävä pis-
tämistä sanoja lapsen suuhun. Kyselevä
keskusteluformaatti on tämän pulmallisen
tilanteen synnyttämä käytänne. Tämä oi-
vallus kuitenkin tehdään viittaamatta ai-
empaan varsin laajaan keskusteluun, jota
etenkin ohjausvuorovaikutusta käsittele-
vässä tutkimuskirjallisuudessa on aiheesta
käyty. Kuvatun ongelman sekä kyselevän
työtavan yhteys on tuotu nimittäin aiemmin
esille useassa ohjaus- ja neuvontakontek-
sissa (Peräkylä ja Silverman 1991; He 1994;
Peräkylä 1995; Kinnell ja Maynard 1996;
Silverman 1997; Vehviläinen 2001).

TULKITSEVAT PUHEENVUOROT SEKÄ VASTARINTA TERAPIAVUOROVAIKUTUKSESSA

Viidennessä luvussa Hutchby kuvaa niin kutsuttua aktiivista kuuntelemista (lapsen kokemukseen ja näkökulmaan paneutuvaa, hyväksyvää ja keskittynyttä kuuntelemista) eräänä terapian käytänteenä sekä erityisesti formulaatioiden käyttöä sen osana. Formulaatioita kuvataan kyselevän työtavan ohella toisena keskeisenä keinona viedä terapeutista agenda eteenpäin ja työstää lapsen vastauksista esille »terapeuttisia kohteita». Formulaatio on toisen puheesta tehty yhteenveto tai tulkinta, joka tarjotaan vahvistettavaksi ja jossa näkyvästi osoitetaan, että referoidaan toisen puhetta. Se on itse asiassa keskustelunanalyttisen psykoterapiavuorovaikutuksen tutkituin ilmiö. Psykoterapiahan on institutionaalinen tilanne, jossa asiakkaan omaa kokemustaan koskevan puheen on havaittavasti muodostettava peruste ammattilaisen interventioidelle. Ammattilainen operoi koko ajan viittauksilla asiakkaansa kokemukseen joutuen siten jatkuvasti puuttumaan asioihin, joiden ensisijainen omistaja on asiakas itse. Jo 1980-luvulta asti on mietitty sitä, miten ja miksi juuri nämä seikat, ja niiden myötä erilaiset tulkitsevan puheen keinot, ovat niin oleellisia psykoterapiassa. (Davis 1996; Buttny 1986; Vehviläinen 2003; Peräkylä 2004; Antaki ym. 2005). Hutchby esittelee myös formulaatioita koskevat havaintonsa ilman viittausta tähän tutkimusperinteeseen.

Kiinnostavinta kirjassa on mielestäni vastarinnan tutkiminen terapiavuorovaikutuksen osana. Vastarintaa päästään tematisoimaan yleensä vasta, kun ammattilaisen toiminnan peruskäytänteistä on saatu jonkinlainen ote. Miten siis tehdään terapeutista työtä siinä tapauksessa, että asiakas ei puhu siten kuin odotetaan? Tällaisesta tilanteesta Hutchbyn kirja antaa elävän kuvan

kuvaamalla lasten väistelyä ammattilaisten kysymysten alaisina. Erityisesti esille nousee tapausanalyysi lapsen »emmä tiiä»-vastauksen (*don't know*) käytöstä ja terapeutin nokkelasta tavasta kääntää huumorin keinoin vastarinta terapiakeskustelun resurssiksi.

On mielestäni tärkeätä tuoda esille paitasi vastarinnan keinoja ja sen käsittelyn tapoja myös ylipäänsä vastarinnan merkitystä kaiken institutionaalisen vuorovaikutuksen potentiaalisena ulottuvuutena. Siellä missä on agendoja, voi olla myös niihin kohdistuvaa vastarintaa. Institutionaalisisissa kohtauksissa voi ylipäänsä olla läsnä useita risiteäviä päämääriä, jotka voivat myös asettua vastakkain. Hutchby on itse ollut aiemmin aktiivinen keskustelija tämän aihepiirin käsittelyssä ja tuotannollaan vastannut niille keskustelunanalyysin kriitikoille, joiden mukaan keskustelunanalyysi olisi sokean vallan tai vastarinnan kysymyksille (mm. Hutchby 1996).

Jään pohtimaan kirjan kahta tapausanalyysiä, joissa molemmissa terapeutti hyödyntää asiakkaan vastarinnaksi tulkittavissa olevan toiminnan terapeutin agendan suuntaisesti. Sekä »emmä tiiä»-responsi että nauhuriin viittaaminen voidaan katsoa institutionaalisen agendan väistelyksi, jota terapeutti molemmissa tapauksissa käyttää resurssina. Tässä kohtaa tulee etsimättä mieleen psykoanalyttisen ja psykodynaamisen ajattelun mukainen vastarintakäsitys. Asiakkaan vastarintaa ei mielletä niissä vuorovaikutuksen häiriönä tai ongelmana, vaan terapeutin työskentelyn kannalta oleellisena viestintänä. Vastarinnan paikat voivat osoittaa terapeutille tilannetta, jossa asiakkaan mielessä tapahtuu jotain oleellista. Siksi monet terapeutit osaavat hyödyntää vastarintaa oivaltavasti; se on keskeinen osa terapeutista ammatillisuutta. Vastarinta on tämänkin vuoksi tärkeä psykoterapiavuorovaikutuksen tutkimuskohde.

▷

Sosiologisten painotusten vuoksi haeskelin kirjasta jotain kytkentää psykoterapiakulttuuria ja »terapisoituvaa» yhteiskuntaa koskevaan keskusteluun (esim. Giddens 1991; Rose 1999; Furedi 2004). Koulutuksen, peruskoulua myöten, on sanottu terapisoituvan. Tunneälyä ja tunnepuhetta opetetaan Suomessakin jo peruskouluissa. Missä määrin ja miten puhumalla auttaminen toimii pienten lasten kanssa? Kaikissa terapiatilanteissa ei jättäydytäkään lapsen tunnepuheen tai vastausten varaan. Lapsen leikistä toisten lasten kanssa tai vaikkapa aikuisen ohjaamasta muovailuhetkestä voidaan tulkita esiin terapeuttisen agendan mukaisia tunteita yhdessä työstettäväksi (Leudar ym. 2008). Mielestäni psykoterapiavuorovaikutuksen tutkimuksella — puhuttamisen, tunnepuheen ja mieltä ja piilotajuntaa tulkitsevien keskustelukäytäntöjen tutkimuksella — olisi paljon keskusteltavaa tämän terapisoitumista pohtivan tutkimussuunnan kanssa. Toivottavasti terapeuttisen vuorovaikutuksen tutkimus monipuolistuu entisestään. Sen myötä saamme entistä paremman otteen siitä, millaiset vuorovaikutuskäytännöt rakentavat yhteiskuntaa, jossa monet ydinprosessit perustuvat yksilöiden kykyyn purkaa kokemuksiaan, rakentaa minuuttaan ja ratkoa ongelmiaan erilaisissa tunnepitoisissa keskusteluissa. ■

SANNA VEHVILÄINEN

Sähköposti:

etunimi.sukunimi@helsinki.fi

LÄHTEET

ANTAKI, CHARLES – BARNES, REBECCA – LEUDAR, IVAN 2005: Diagnostic formulations in psychotherapy. – *Discourse Studies* 7(6) s. 627–647.

BUTTNY, RICHARD 1996: Clients' and therapist's joint construction of the clients' problems. – *Research on Language*

and Social Interaction 29 (2) s. 125–153.

- DAVIS, KATHY 1986: The process of problem (re)formulation in psychotherapy. – *Sociology of Health and Illness* 8 s. 44–74.
- FORRESTER, MARK – REASON, DAVIS 2006: Conversation analysis and psychoanalytic psychotherapy research: Questions, issues, problems and challenges. – *Psychoanalytic Psychotherapy* 20(1) s. 40–64
- FUREDI, FRANK 2004: *Therapy culture: Cultivating vulnerability in an uncertain age*. London: Routledge.
- GIDDENS, ANTHONY 1991: *Modernity and self-identity: Self and society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- GOODWIN, CHARLES 1994: Professional vision. – *American Anthropologist* 96 s. 606–633.
- HE, AGNES 1994: Withholding academic advice: Institutional context and academic practice. – *Discourse Processes* 18 s. 297–316.
- HUTCHBY, IAN 1996: *Confrontation talk: Arguments, asymmetries and power on talk radio*. Mahwah, NJ.: Lawrence Erlbaum.
- KINNELL, ANN-MARIE K. – MAYNARD, DOUGLAS 1996: The delivery and receipt of safer sex advice in pretest counselling sessions for HIV and AIDS. – *Journal of Contemporary Ethnography*, 24 (4) s. 405–437.
- LEUDAR, IVAN – SHARROCK, WES – TRUCKLE, SHIRLEY – COLOMBINO, T. – HAYES, J. – BOOTH, K. 2008: Conversation of emotions: On turning play into psychoanalytic psychotherapy. – Anssi Peräkylä, Charles Antaki, Sanna Vehviläinen & Ivan Leudar (toim), *Conversation analysis and Psychotherapy*. Cambridge: Cambridge Uni-

- versity Press.
- MAYNARD, DOUGLAS 1991: The perspective-display series and the delivery and receipt of diagnostic news. – Deirdre Boden & Don Zimmerman (toim.), *Talk and social structure. Studies in ethnomethodology and conversation analysis* s. 164–194. Cambridge: Polity Press.
- PERÄKYLÄ, ANSSI 1995: *AIDS counselling. Institutional interaction and clinical practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2004: Making links in psychoanalytic interpretations: A conversation analytic view. – *Psychotherapy Research* 14 s. 289–307.
- PERÄKYLÄ, ANSSI – SILVERMAN, DAVID 1991: Reinterpreting Speech-exchange Systems: Communication Formats in HIV Counselling. – *Sociology* 25 (4) s. 627–651.
- ROSE, NIKOLAS 1999: *Governing the soul. The shaping of the private self*. London: Free Association Books.
- SILVERMAN, DAVID 1997: *Discourses of counselling. HIV counselling as social interaction*. London: Sage.
- SPEER, SUSAN – HUTCHBY, IAN 2003: From ethics to analytics. Aspects of participants' orientations to the presence and relevance of recording devices. – *Sociology* 37 s. 315–337.
- VEHVILÄINEN, SANNA 2001: Evaluative advice in educational counseling: The use of disagreement in the stepwise entry to advice. – *Research on Language and Social Interaction* 34(3) s. 371–398.
- 2003: Preparing and delivering interpretations in psychoanalytic interaction. – *TEXT* 23 (4) s. 573–606.
- VEHVILÄINEN, SANNA – LINDFORS, OLAVI 2005: »Varmaan se oma itsetunto on nousussa» — Itsereflektio ja kohentunut vointi haastattelupuheessa. – *Aikuiskasvatus* 25(3) s. 191–202.

MITÄ VIRKAA KOGNITIOLLA?

Hedwig te Molder ja **Jonathan Potter** (toim.) *Conversation and cognition*. Cambridge: Cambridge University Press 2005. 284 s. ISBN 0-521-79369-6.

Vuonna 2005 ilmestynyt artikkeliko-koelma *Conversation and cognition* tarkastelee kognitiotieteen ja vuorovaikutustutkimuksen suhdetta jälkimmäisen näkökulmasta. Kirjan teoreettisina lähtökohina ovat etnometodologia, keskusteluanalyysi ja niin sanotun diskursiivisen psykologian (*discursive psychology*) diskursiivintutkimuksellinen suuntaus. Kokoelman läpi kulkeva kysymys on, missä — jos missään — on kognition paikka vuorovaiku-

tuksen tutkimuksessa. Kirjassa vuorovaikutuksen tutkijat siis miettivät alan suhdetta kognitivismiin: Jos kognitiolla ajatellaan olevan osuutta vuorovaikutuksellisissa prosesseissa, miten vahva asema sille tulisi antaa selittämisessä? Onko vuorovaikutuksen ilmiöitä mahdollista analysoida viittaamatta mielen sisäisiin representaatioihin, vai ilmentävätkö toiminnot aina mentaalisia tiloja? Onko kieli kognition ja mentaalisten prosessien peili, vai rakennetaanko men-

▷